ادامه از صفحه ۷

راهکار دستیابی به سهم ایران از «خزر»

ولی دریاچه‌ها که تابع حقوق بین‌الملل نیستند. آیا تبادل حقوق ایران در دریای خزر با توجه به سوابق و حقوق ویژه ایران بررسی شود؟

هر رودخانه یا دریاچه‌ای که میان دو کشور یا بیشتر واقع باشد، بین‌المللی است البته کشورهای ذی‌نفع می‌توانند به نحو دیگری غیر از حقوق بین‌الملل توافق و تنظیم‌بندی کنند که حق آنها و مربوط به خودشان است. اما در میان ایران و روسیه، با قاعده‌های روسیه هیچ توافق حقوقی مازاد روی این دریا وجود ندارد جز اینکه از قوانین بین‌المللی که برای حفظ حقوق متصفقه طرفین اختلاف وضع شده است، بگوییم؟ مگر خیال داریم رفتار متصفقه نکنیم؟ اتفاقا دولت شوروی و اکنون کشورهای قائمیقام آن سعی داشته‌اند با گریز از حقوق بین‌الملل خط مستقیم و موهوم «استارا - حسینقلی» را که دو نقطه مرزی ایران و جمهوری آذربایجان در شرق و نقطه مرزی ایران و ترکمنستان را در دریای خزر به یکدیگر متصل می‌کند، حد مرزی ایران در دریای خزر بدانند. درحالی که به موجب حقوق بین‌الملل سهم ایران علاوه بخش زیرین آن خط، شامل منفلتی در بالای آن خط است که رأس آن از سواحل سه کشور فاقد مساوی باشد. به عبارت دیگر، بخش جنوبی دریای خزر را دایره فرض کنیم، سهم ایران سهمی از کیک است که از نقطه مرکزی به دو نقطه مرزی بریده می‌شود، نه خطی که به‌صورت وتر، دو نقطه مرزی را مستقیما به یکدیگر وصل می‌کند.

با توجه به دو عهدنامه اصلی ۱۹۲۱ و ۱۹۴۰، آیا نمی‌توان گفت که میان ایران و کشورهای قائمیقام شوروی قراردادهایی وجود دارد که به‌جای تبعیت از قوانین بین‌المللی می‌توانند مستند ایران باشد؟

در بند ۳ ماده ۱۲ فرداد ۱۹۴۰ ایران و شوروی، صریحا آمده است: «صرفنظر از مقررات فوق هریک از طرفین متعاهدین ماهیگیری را در آبهای ساحلی خود تا حد دو میل دریایی به کشتی‌های خود اختصاص داده و این حق را برای خود محفوظ می‌دارد که واردات ماهی‌های صیدشده از طرف کارکنان کشتی‌های را که زیر پرچم او سیر می‌نمایند از تحقیقات و مزایای خاصی بهره‌مند سازد». اولا قابل‌شدن ۱۰میل آب ساحلی به کشورهای ساحلی در این دریاچه بین‌المللی به معنی تسری‌دادن اصلی مهم و رایج در دریاهای دیگر به دریای خزر است. آب ساحلی دریاها زمانی سه‌میل و زمانی شش‌میل و ۱۲میل بود. کشورهای مقتدر که نیروی دریایی و نگوتان ماهیگیری مقتدر داشتند، طرفدار کمترین میزان آب ساحلی بودند، زیرا معتقد بودند بر سطح آبهای دیگران سلطه استفاده بهینه صورت نگرفت و در سطح محلی ماهیگیری می‌کند، در حالی که می‌توانست در بهینه صید کند. استناد جمهوری‌های هجوکه بایست نسبت. درآن‌باره شاهد کافش است قبل ساعی‌ها در صید فاجای نیز صنیم (محدوسا جمهوری آذربایجان). پیشنهاد شده بود تا ۱۲میل از حدود مناطق خیاری جلوگیری شود ولی به آذربایجان قبول کرده و نه قزاقستان. دریاب آبهای قوقانی در مشاع اعلام شد، یعنی بستر تقسیم نشد اما آبهای قوقانی مشاع باشد.

ارجاع پرونده «خزر» به دیوان بین‌المللی داوری

داوود هرمیداس‌باوند
استاد حقوق بین‌الملل

۱ آنچه منتظر ایران در نشست سران کشورهای ساحلی خزر در همه‌دیار برگزاری آن بود،است، «تبدیل حقوقی دست‌نخورده» است که به احتمال قریب به‌یقین نمی‌توان در مورد به نتیجه‌رسیدن آن خوشبین بود. در همه این سال‌ها، اقدامات کشورهای ساحلی دوجانبه یا سه‌جانبه صورت گرفته است و خبری از روند و رویه متداول در مورد پهنه‌های آبی و دریاچه‌ها نیست که به‌صورت مشترک باشد و همه کشورهای بین‌المللی سهم ایران علاوه بخش زیرین آن خط، شامل منفلتی در بالای آن خط است که رأس آن از سواحل سه کشور فاقد مساوی باشد. درحالی که به‌موجب حقوق بین‌الملل سهم ایران علاوه بخش زیرین آن خط، شامل منفلتی در بالای آن خط است که رأس آن از سواحل سه کشور فاقد مساوی باشد. به عبارت دیگر، بخش جنوبی دریای خزر را دایره فرض کنیم، سهم ایران سهمی از کیک است که از نقطه مرکزی به دو نقطه مرزی بریده می‌شود، نه خطی که به‌صورت وتر، دو نقطه مرزی را مستقیما به یکدیگر وصل می‌کند.

۲ ابعادگذاری دریای خزر،بیشتر مدنظر جهاز کشور دیگر ساحلی دریاست. سرانه‌گذاری صورت‌گرفته سبب شد تا پس از ورود آذربایجان و قزاقستان به استفاده از منابع نفت و گاز دریای خزر در مقابل نظام حقوقی دریای خزر که مدل «تقسیم بستر» دنبال شد، بنابراین تصمیمشان اقتصادی بود. در این مورد رویه‌های مختلفی وجود دارد، رویه تقسیم کامل رویه مشاع، رویه مشاع بنابراین در این مورد وقتی چهار کشور زیر۱۰۰کشور خصمتی همسویی را در پیش بگیرند، پس از اقلیت صفر است. و نه با امروز هم وضعیت به تغییر نبوده است. در هر احلامی که در هر کدام از کشورهای ساحلی برگزار شده، تمام مندرجات قطعنامه‌ها بدفع رویه رقم خورد (امثال مخالفت با حضور کنفرانس تالت در خزر) شاما اگر قطعنامه‌های آخر کنفرانس‌ها را ببینید در آخر نوشته را یادآوری می‌کنند. اول اینکه مذاکرای برای ترتیبات حقوقی برگزار شود و در انتها این‌ها می‌گویند برای تدوین رژیم حقوقی دریای خزر کنفرانسی تشکیل شود و ما می‌بینیم راجعیه نظام حقوقی به خزر حقوقی تبعی نمی‌شود، زیرا عملا چیزی باقی نمانده و این کنفرانس‌ها فقط وسیلای برای سرگرمی است. در مورد سه‌جانبه‌ی ماهیگیری نیز کشورها به هیچوجه پایبند نیست. درآن‌باره شاهد کافش نسل ماهی‌ها در صید فاجای نیز صنیم (محدوسا جمهوری آذربایجان). پیشنهاد شده بود تا ۱۲میل از حدود مناطق خیاری جلوگیری شود ولی به آذربایجان قبول کرده و نه قزاقستان. دریاب آبهای قوقانی در مشاع اعلام شد، یعنی بستر تقسیم نشد اما آبهای قوقانی مشاع باشد.

عازم اجلاس «آستاراخان» روسیه هستید که چهارمین اجلاس در سطح سران است. قرار است دستور کار این نشست چه باشد و چه تفاهماتی صورت بگیرد؟

همان‌طور که اشاره کردید اجلاس آستاراخان، چهارمین جلسه سران دریای‌خزر است که ایران و چهارکشور دیگر ساحلی این دریای فرویاشی شوروی که ۲۳ سال از آن می‌گذرد، جلسات مختلف کاری در آنجا برگزار کرده‌اند. البته این یک واژه عمومی است که عضو گروه «گوام» بود، بعد از بحران داخلی و انتقاد آمریکا از گروه گوام خارج شد و از آمریکا نیز درخواست کرد که پایگاه نظامی‌اش را تخلیه کند. بنابراین گرچه روسیه در حال انجام نوسازی سلیح خود در این کشورها است، اما سعی می‌کند آنها را بیش از پیش تابع خود کرده و نظامی‌شدن نیز ادامه پیدا خواهد کرد. همان‌طور که اشاره شد پس از فروپاشی شوروی، نه قزاقستان و نه ترکمنستان هیچ‌کدام نیروی نظامی نداشتند. پیشنهاد جدی ایران پیشنهادی متطلع بود که دریای خزر مبدل به دریای همکاری، دوستی و سازندگی باشد.ولی به دلایلی که بیان شد روس‌ها این را نبودند که پایدار نبود و باطمینان‌تر این پایگاه، پایگاه دریایی است و بر همین دلیل هم به‌طور جدی در جهت تظلم‌نامی حرکت کنند و پایگاه دریایی خزر را مستحکم‌سازی نیز مانند آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان مصمم‌تر در مقابل اقدامات روسیه با که در نهایت به وضعیتی رسید که مذاکره‌کنندگان تشخیص دادند جایی‌که هم در سطح سران برگزار شود که به‌ترتیب در «عشق‌آباد»، «تهران»، «باکو» و حالا «استاراخان»، که روسیه میزبان است، تشکیل شده است. اگر جلسه پنجم هم در «استانه» قزاقستان برگزار شود، یعنی در هر پنج‌کشور، جلسه سران داشته‌ایم. تمایندگان هیئت‌های دولت و معمولا معاونان وزارت خارجه هستند و امور من در این جایگاه حضور دارم. ۳۸جلسه برگزار کرده‌اند و روی متن رژیم حقوقی که تمت طولانی است، بحث‌های بسیاری صورت گرفته و پیشرفت‌هایی هم حاصل شده است. اما در مجامع مهم اختلافاتی وجود دارد و نظرات پنج‌کشور با هم یکی نیست.

گفته می‌شود سه‌کشور ترکمنستان، قزاقستان و جمهوری آذربایجان، دنباله‌رو روسیه هستند. پس در واقع اختلاف میان ما و آن چهارکشور است.

اصلا اینگونه نیست. اتفاقا در بارهای موارد میان آن چهارکشور، مباحث جدی در می‌گیرد و ما ناظرگاه هیئتیم. استنباط عمومی این است که ما یکطرف هستیم و چهارکشور دیگر در یکطرف. گاهی هم‌داه داشته باشند.

تقسیم دریا یا به چالش‌های مواجه است؟

محدوده‌های بستر و زیر بستر دریای‌خزر، دارای مباحث حقوقی است. با توجه به اینکه ما حدود ۷۰درصد ذخایر را داریم، نسبت‌به دیگرانی‌پذیریم آنچه از آنجا حکم شده، در اینجا هم پیاده شود. در آنجا دولت‌های مرزی دیده شده که حدود ذاتی روی‌آن تمرین محسوب می‌شوند. محدوده‌ها نیز به سرزمینی و ماهیگیری تقسیم شده است. ما در این مورد به تفاهمی که بتوان اعلام کرد، نرسیده‌ایم. البته سه‌کشور آذربایجان، روسیه و قزاقستان بر سر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن هم دارای دو قسمت است، به تفاهم زیربستر رسیده‌اند که از جهت ما مطلوبی نیست. اعتقاد ما این است که بر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن بحث مهمی است در جلسه سران آستاراخان وارد آن نمی‌شویم. دفترچه رژیم حقوقی که دارای بندهای مهمی است که اتفاقا نمی‌شود بر آن بحث این اجلاس نیست چرا که بعد است در جلسه سران بخواهیم به تفاهماتی برسیم. سران، درباره روح کلی رژیم حقوقی صحبت می‌کنند. این یک گردهمایی برای پنج‌کشور است که بیشتر بر اساس ثبات و امنیت و صلح و استفاده جمعی از مواهب طبیعی دریا، مواضع رسمی اعلام می‌شود. سه‌موافقت‌نامه هم آماده امضاست که این تعداد موافقت‌نامه در اجلاس‌های قبلی وجود نداشت و می‌توان گفت نمایش قوی‌تری را در این اجلاس شاهد خواهیم بود؛ تفاهم‌نامه‌ها شرکت شیلات، همکاری غیرمترقبه و آبشناسی و هواشناسی که امضا می‌شود و تعهدآور است. یکجانبه و اعلامیه میان این سه نهاد نیز نهایتا شده است که در چند روز باقیمانده در آستاراخان، نهایی و آماده قرائت خواهد شد.

عکس: حمید ابوالحسن‌شیری

نماینده ویژه ایران در امور دریای خزر در گفت‌وگو با «شرق»:

قسمت‌های مشاع خزر، دست‌نخورده باقی‌مانده است

زهره آقایانی

عازم اجلاس «آستاراخان» روسیه هستید که چهارمین اجلاس در سطح سران است. قرار است دستور کار این نشست چه باشد و چه تفاهماتی صورت بگیرد؟

همان‌طور که اشاره کردید اجلاس آستاراخان، چهارمین جلسه سران دریای‌خزر است که ایران و چهارکشور دیگر ساحلی این دریای فرویاشی شوروی که ۲۳ سال از آن می‌گذرد، جلسات مختلف کاری در آنجا برگزار کرده‌اند. البته این یک واژه عمومی است که عضو گروه «گوام» بود، بعد از بحران داخلی و انتقاد آمریکا از گروه گوام خارج شد و از آمریکا نیز درخواست کرد که پایگاه نظامی‌اش را تخلیه کند. بنابراین گرچه روسیه در حال انجام نوسازی سلیح خود در این کشورها است، اما سعی می‌کند آنها را بیش از پیش تابع خود کرده و نظامی‌شدن نیز ادامه پیدا خواهد کرد. همان‌طور که اشاره شد پس از فروپاشی شوروی، نه قزاقستان و نه ترکمنستان هیچ‌کدام نیروی نظامی نداشتند. پیشنهاد جدی ایران پیشنهادی متطلع بود که دریای خزر مبدل به دریای همکاری، دوستی و سازندگی باشد.ولی به دلایلی که بیان شد روس‌ها این را نبودند که پایدارتر و باطمینان‌تر این پایگاه، پایگاه دریایی است و بر همین دلیل هم به‌طور جدی در جهت تظلم‌نامی حرکت کنند و پایگاه دریایی خزر را مستحکم‌سازی نیز مانند آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان مصمم‌تر در مقابل اقدامات روسیه با که در نهایت به وضعیتی رسید که مذاکره‌کنندگان تشخیص دادند جایی‌که هم در سطح سران برگزار شود که به‌ترتیب در «عشق‌آباد»، «تهران»، «باکو» و حالا «استاراخان»، که روسیه میزبان است، تشکیل شده است. اگر جلسه پنجم هم در «استانه» قزاقستان برگزار شود، یعنی در هر پنج‌کشور، جلسه سران داشته‌ایم. تمایندگان هیئت‌های دولت و معمولا معاونان وزارت خارجه هستند و امور من در این جایگاه حضور دارم. ۳۸جلسه برگزار کرده‌اند و روی متن رژیم حقوقی که تمت طولانی است، بحث‌های بسیاری صورت گرفته و پیشرفت‌هایی هم حاصل شده است. اما در مجامع مهم اختلافاتی وجود دارد و نظرات پنج‌کشور با هم یکی نیست.

گفته می‌شود سه‌کشور ترکمنستان، قزاقستان و جمهوری آذربایجان، دنباله‌رو روسیه هستند. پس در واقع اختلاف میان ما و آن چهارکشور است.

اصلا اینگونه نیست. اتفاقا در بارهای موارد میان آن چهارکشور، مباحث جدی در می‌گیرد و ما ناظرگاه هیئتیم. استنباط عمومی این است که ما یکطرف هستیم و چهارکشور دیگر در یکطرف. گاهی هم‌داه داشته باشند.

تقسیم دریا یا به چالش‌های مواجه است؟

محدوده‌های بستر و زیر بستر دریای‌خزر، دارای مباحث حقوقی است. با توجه به اینکه ما حدود ۷۰درصد ذخایر را داریم، نسبت‌به دیگرانی‌پذیریم آنچه در آنجا حکم شده، در اینجا هم پیاده شود. در آنجا دولت‌های مرزی دیده شده که حدود ذاتی روی‌آن تمرین محسوب می‌شوند. محدوده‌ها نیز به سرزمینی و ماهیگیری تقسیم شده است. ما در این مورد به تفاهمی که بتوان اعلام کرد، نرسیده‌ایم. البته سه‌کشور آذربایجان، روسیه و قزاقستان بر سر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن بحث مهمی است در جلسه سران آستاراخان وارد آن نمی‌شویم. دفترچه رژیم حقوقی که دارای بندهای مهمی است که اتفاقا نمی‌شود بر آن بحث این اجلاس نیست چرا که بعد است در جلسه سران بخواهیم به تفاهماتی برسیم. سران، درباره روح کلی رژیم حقوقی صحبت می‌کنند. این یک گردهمایی برای پنج‌کشور است که بیشتر بر اساس ثبات و امنیت و صلح و استفاده جمعی از مواهب طبیعی دریا، مواضع رسمی اعلام می‌شود. سه‌موافقت‌نامه هم آماده امضاست که این تعداد موافقت‌نامه در اجلاس‌های قبلی وجود نداشت و می‌توان گفت نمایش قوی‌تری را در این اجلاس شاهد خواهیم بود؛ تفاهم‌نامه‌ها شرکت شیلات، همکاری غیرمترقبه و آبشناسی و هواشناسی که امضا می‌شود و تعهدآور است. یکجانبه و اعلامیه میان این سه نهاد نیز نهایتا شده است که در چند روز باقیمانده در آستاراخان، نهایی و آماده قرائت خواهد شد.

عازم اجلاس «آستاراخان» روسیه هستید که چهارمین اجلاس در سطح سران است. قرار است دستور کار این نشست چه باشد و چه تفاهماتی صورت بگیرد؟

همان‌طور که اشاره کردید اجلاس آستاراخان، چهارمین جلسه سران دریای‌خزر است که ایران و چهارکشور دیگر ساحلی این دریای فرویاشی شوروی که ۲۳ سال از آن می‌گذرد، جلسات مختلف کاری در آنجا برگزار کرده‌اند. البته این یک واژه عمومی است که عضو گروه «گوام» بود، بعد از بحران داخلی و انتقاد آمریکا از گروه گوام خارج شد و از آمریکا نیز درخواست کرد که پایگاه نظامی‌اش را تخلیه کند. بنابراین گرچه روسیه در حال انجام نوسازی سلیح خود در این کشورها است، اما سعی می‌کند آنها را بیش از پیش تابع خود کرده و نظامی‌شدن نیز ادامه پیدا خواهد کرد. همان‌طور که اشاره شد پس از فروپاشی شوروی، نه قزاقستان و نه ترکمنستان هیچ‌کدام نیروی نظامی نداشتند. پیشنهاد جدی ایران پیشنهادی متطلع بود که دریای خزر مبدل به دریای همکاری، دوستی و سازندگی باشد.ولی به دلایلی که بیان شد روس‌ها این را نبودند که پایدارتر و باطمینان‌تر این پایگاه، پایگاه دریایی است و بر همین دلیل هم به‌طور جدی در جهت تظلم‌نامی حرکت کنند و پایگاه دریایی خزر را مستحکم‌سازی نیز مانند آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان مصمم‌تر در مقابل اقدامات روسیه با که در نهایت به وضعیتی رسید که مذاکره‌کنندگان تشخیص دادند جایی‌که هم در سطح سران برگزار شود که به‌ترتیب در «عشق‌آباد»، «تهران»، «باکو» و حالا «استاراخان»، که روسیه میزبان است، تشکیل شده است. اگر جلسه پنجم هم در «استانه» قزاقستان برگزار شود، یعنی در هر پنج‌کشور، جلسه سران داشته‌ایم. تمایندگان هیئت‌های دولت و معمولا معاونان وزارت خارجه هستند و امور من در این جایگاه حضور دارم. ۳۸جلسه برگزار کرده‌اند و روی متن رژیم حقوقی که تمت طولانی است، بحث‌های بسیاری صورت گرفته و پیشرفت‌هایی هم حاصل شده است. اما در مجامع مهم اختلافاتی وجود دارد و نظرات پنج‌کشور با هم یکی نیست.

گفته می‌شود سه‌کشور ترکمنستان، قزاقستان و جمهوری آذربایجان، دنباله‌رو روسیه هستند. پس در واقع اختلاف میان ما و آن چهارکشور است.

اصلا اینگونه نیست. اتفاقا در بارهای موارد میان آن چهارکشور، مباحث جدی در می‌گیرد و ما ناظرگاه هیئتیم. استنباط عمومی این است که ما یکطرف هستیم و چهارکشور دیگر در یکطرف. گاهی هم‌داه داشته باشند.

تقسیم دریا یا به چالش‌های مواجه است؟

محدوده‌های بستر و زیر بستر دریای‌خزر، دارای مباحث حقوقی است. با توجه به اینکه ما حدود ۷۰درصد ذخایر را داریم، نسبت‌به دیگرانی‌پذیریم آنچه در آنجا حکم شده، در اینجا هم پیاده شود. در آنجا دولت‌های مرزی دیده شده که حدود ذاتی روی‌آن تمرین محسوب می‌شوند. محدوده‌ها نیز به سرزمینی و ماهیگیری تقسیم شده است. ما در این مورد به تفاهمی که بتوان اعلام کرد، نرسیده‌ایم. البته سه‌کشور آذربایجان، روسیه و قزاقستان بر سر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن بحث مهمی است در جلسه سران آستاراخان وارد آن نمی‌شویم. دفترچه رژیم حقوقی که دارای بندهای مهمی است که اتفاقا نمی‌شود بر آن بحث این اجلاس نیست چرا که بعد است در جلسه سران بخواهیم به تفاهماتی برسیم. سران، درباره روح کلی رژیم حقوقی صحبت می‌کنند. این یک گردهمایی برای پنج‌کشور است که بیشتر بر اساس ثبات و امنیت و صلح و استفاده جمعی از مواهب طبیعی دریا، مواضع رسمی اعلام می‌شود. سه‌موافقت‌نامه هم آماده امضاست که این تعداد موافقت‌نامه در اجلاس‌های قبلی وجود نداشت و می‌توان گفت نمایش قوی‌تری را در این اجلاس شاهد خواهیم بود؛ تفاهم‌نامه‌ها شرکت شیلات، همکاری غیرمترقبه و آبشناسی و هواشناسی که امضا می‌شود و تعهدآور است. یکجانبه و اعلامیه میان این سه نهاد نیز نهایتا شده است که در چند روز باقیمانده در آستاراخان، نهایی و آماده قرائت خواهد شد.

عزم اجلاس «آستاراخان» روسیه هستید که چهارمین اجلاس در سطح سران است. قرار است دستور کار این نشست چه باشد و چه تفاهماتی صورت بگیرد؟

همان‌طور که اشاره کردید اجلاس آستاراخان، چهارمین جلسه سران دریای‌خزر است که ایران و چهارکشور دیگر ساحلی این دریای فرویاشی شوروی که ۲۳ سال از آن می‌گذرد، جلسات مختلف کاری در آنجا برگزار کرده‌اند. البته این یک واژه عمومی است که عضو گروه «گوام» بود، بعد از بحران داخلی و انتقاد آمریکا از گروه گوام خارج شد و از آمریکا نیز درخواست کرد که پایگاه نظامی‌اش را تخلیه کند. بنابراین گرچه روسیه در حال انجام نوسازی سلیح خود در این کشورها است، اما سعی می‌کند آنها را بیش از پیش تابع خود کرده و نظامی‌شدن نیز ادامه پیدا خواهد کرد. همان‌طور که اشاره شد پس از فروپاشی شوروی، نه قزاقستان و نه ترکمنستان هیچ‌کدام نیروی نظامی نداشتند. پیشنهاد جدی ایران پیشنهادی متطلع بود که دریای خزر مبدل به دریای همکاری، دوستی و سازندگی باشد.ولی به دلایلی که بیان شد روس‌ها این را نبودند که پایدارتر و باطمینان‌تر این پایگاه، پایگاه دریایی است و بر همین دلیل هم به‌طور جدی در جهت تظلم‌نامی حرکت کنند و پایگاه دریایی خزر را مستحکم‌سازی نیز مانند آذربایجان، ترکمنستان و قزاقستان مصمم‌تر در مقابل اقدامات روسیه با که در نهایت به وضعیتی رسید که مذاکره‌کنندگان تشخیص دادند جایی‌که هم در سطح سران برگزار شود که به‌ترتیب در «عشق‌آباد»، «تهران»، «باکو» و حالا «استاراخان»، که روسیه میزبان است، تشکیل شده است. اگر جلسه پنجم هم در «استانه» قزاقستان برگزار شود، یعنی در هر پنج‌کشور، جلسه سران داشته‌ایم. تمایندگان هیئت‌های دولت و معمولا معاونان وزارت خارجه هستند و امور من در این جایگاه حضور دارم. ۳۸جلسه برگزار کرده‌اند و روی متن رژیم حقوقی که تمت طولانی است، بحث‌های بسیاری صورت گرفته و پیشرفت‌هایی هم حاصل شده است. اما در مجامع مهم اختلافاتی وجود دارد و نظرات پنج‌کشور با هم یکی نیست.

گفته می‌شود سه‌کشور ترکمنستان، قزاقستان و جمهوری آذربایجان، دنباله‌رو روسیه هستند. پس در واقع اختلاف میان ما و آن چهارکشور است.

اصلا اینگونه نیست. اتفاقا در بارهای موارد میان آن چهارکشور، مباحث جدی در می‌گیرد و ما ناظرگاه هیئتیم. استنباط عمومی این است که ما یکطرف هستیم و چهارکشور دیگر در یکطرف. گاهی هم‌داه داشته باشند.

تقسیم دریا یا به چالش‌های مواجه است؟

محدوده‌های بستر و زیر بستر دریای‌خزر، دارای مباحث حقوقی است. با توجه به اینکه ما حدود ۷۰درصد ذخایر را داریم، نسبت‌به دیگرانی‌پذیریم آنچه در آنجا حکم شده، در اینجا هم پیاده شود. در آنجا دولت‌های مرزی دیده شده که حدود ذاتی روی‌آن تمرین محسوب می‌شوند. محدوده‌ها نیز به سرزمینی و ماهیگیری تقسیم شده است. ما در این مورد به تفاهمی که بتوان اعلام کرد، نرسیده‌ایم. البته سه‌کشور آذربایجان، روسیه و قزاقستان بر سر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن بحث مهمی است در جلسه سران آستاراخان وارد آن نمی‌شویم. دفترچه رژیم حقوقی که دارای بندهای مهمی است که اتفاقا نمی‌شود بر آن بحث این اجلاس نیست چرا که بعد است در جلسه سران بخواهیم به تفاهماتی برسیم. سران، درباره روح کلی رژیم حقوقی صحبت می‌کنند. این یک گردهمایی برای پنج‌کشور است که بیشتر بر اساس ثبات و امنیت و صلح و استفاده جمعی از مواهب طبیعی دریا، مواضع رسمی اعلام می‌شود. سه‌موافقت‌نامه هم آماده امضاست که این تعداد موافقت‌نامه در اجلاس‌های قبلی وجود نداشت و می‌توان گفت نمایش قوی‌تری را در این اجلاس شاهد خواهیم بود؛ تفاهم‌نامه‌ها شرکت شیلات، همکاری غیرمترقبه و آبشناسی و هواشناسی که امضا می‌شود و تعهدآور است. یکجانبه و اعلامیه میان این سه نهاد نیز نهایتا شده است که در چند روز باقیمانده در آستاراخان، نهایی و آماده قرائت خواهد شد.

بزرگ‌ترین دریاچه جهان با پنج‌کشور ساحلی مملو از فرصت‌های اقتصادی، در انتظار است تا نمایندگان سیاسی‌شان گردهم آیند و پرکار رقابت‌ها را روی نقطه طلق بچرخانند و بازنده‌ای در کار نباشد. با اینکه آب‌حاسیه سوم می‌زند ولی غیبت اغیار قسمتی است تا کل منافع همه ذی‌نفعان چیده شود و رقابت‌ها به نتارع نرسد. اینک ما هستیم و یک موضوع مهم منطقه‌ای و درآنی که باید فراهم شود و نظمی که عادلانه برقرار شود. دیپلماسی ایران پایبز خود را با موضوع دریای مازندران آغاز می‌کند. این دریا همواره آرام بوده اما در زمانی است که ساید تغییر در تقسیمات سیاسی ایران به‌تغییر، دولتمردان کشورهای پیرامونی را به تامل وادانسته و گاهی تا نگرانی پیش‌برده است. رژیم حقوقی دریای خزر، پروندای است که بیش از دوده و درست با فروپاشی شوروی سابق در ۲۳سال پیش، در میان پنج‌کشور ساحلی این دریاچه مطرح و دست‌به‌دست شده است تا جایی که سه‌اجلاس بزرگ نتوانسته گره از کار این پرونده بگشاید.

اما اختلاف اصلی برسر سهم کشورها از سواحل و بستر این دریاچه است. تا جایی که اجلاس عشق‌آباد در اردیبهشت۸۱، تهران در مهر۸۶ و سومین آن در آبان۸۹ در شهر باکو آذربایجان، هیچ‌کدام توانست اختلافات را به حداقل رسانده و سرنوشت نهایی رژیم حقوقی دریای خزر را تعیین کند. یکی از مسببان اصلی تمدید این فرایند ناخوشایند به‌شمار می‌روند؛ روندی که به قدمت سال‌های کسب استقلال جمهوری‌های شوروی است. در سال ۱۹۲۱ عهدنامه قراردادی بین ایران و جمهوری فدراتیو روسیه شوروی در ارتباط با این دریا بسته شد که در آن قرارداد، دریای خزر، دریای مشترک شوروی و ایران تعریف شده است و قرارداد بعدی نیز در سال ۱۹۴۰ بین دو کشور منعقد شد که در ارتباط با کشتیرانی بود و در آنجا نیز دوباره از واژه دریای مشترک استفاده شده است. می‌دانیم که تا پیش از حکومت بلشویک در اوایل قرن هجدهم‌میلادی، این دریاچه دریای ایرانی بوده است و حتی در آن هنگامی که دولت صفوی در حال فروپاشی بود و افغان‌ها اصفهان را اشغال کرده بودند و در سال ۱۷۲۳ شاه سلطان‌حسین تاج و تخت خود را از دست داده بود، روسیه به اشغال کشور همسایه و قدرتمند به‌جای کمک به ایران در این مهلکه به اشغال قلمرو ایران در ساحل دریای خزر از داغستان رو به جنوب و غرب تا باکو و سپطه ایران در خزر کانسته شد و فعالیت اقتصادی بیشتر معطوف به صنعت گردشگری و ماهیگیری بود. صید ماهیان خاویاری و عمل‌آوری و صادرات آن، درآمدهای قابل‌توجهی به خزانه کشور واریز می‌کرد اما بعد پیروزی انقلاب اسلامی و رکودی که در صنعت گردشگری این حوزه پدید آمد و پس از آن، فروپاشی اتحاد شوروی و آلودگی آبهای دریا و در نهایت ورود شرکت‌های نفتی به عرصه صنعت نفت کشورهای ساحلی (به‌جز ایران) سبب کاهش سطح صید و عمل‌آوری خاویار و رکود اقتصادی منطقه شد. با نظر گرفتن این موضوع که به عقیده صاحب‌نظران، ۷۰درصد ذخایر نفت و گاز دریای خزر در بستر و زیر بستر دریا قرار دارد، علاوه بر آن بهره‌برداری از منابع زنده دریا و ساحل، دریای خزر را به منبع مهم درآمدی کشورهای ساحلی تبدیل خواهد کرد. با این حال، به‌نظر می‌رسد که اگر مدیریت مناسبی بر این منطقه صورت نگیرد، ممکن است با بروز مشکلات زیست‌محیطی و آلودگی‌های ناشی از فعالیت‌های اقتصادی، این منطقه با بحران‌های جدی روبه‌رو شود. در این زمینه، مدیریت یکپارچه منابع آبی و ساحلی دریای خزر می‌تواند به‌عنوان یک الگو برای سایر دریاچه‌ها و دریاهای بسته مورد استفاده قرار گیرد. در این راستا، ایران می‌تواند با ارائه راهکارهای مناسب، نقش مهمی در حفظ و توسعه پایدار این منطقه ایفا کند.

در اجلاس سران بیشتر چه موضوعاتی مورد بحث است؟

سروز جلسه معاونان وزرا، یکروز جلسه وزرای خارجه و یکروز هم جلسه سران که سخنرانی رئیس‌جمهور آن‌جا هم شنیدنی است. در جلسه سران مواردی نیز وجود داشته باشد که نمایندگان ویژه روی آن تفاهم نکنند و سران بخواهند پیرامون آن را هم مشورتی تهیه کنند تا نهایی شود. پس سخنرانی‌ها، مشورت‌ها، ضیافت رسمی و تشریفات دیپلماتیک، در دستور کار قرار دارد.

بیانیه و اعلامیه در مورد چیست؟

همان‌طور که گفتم وارد جزییات و مسایل اساسی نمی‌شویم؛ قسمت‌هایی که در سطح کلی دریاچه را کنار گذاشته‌ایم و مادی خداوند، مانند محیط‌زیست، امنیت کلی دریاچه، همکاری‌های دارای خدا، عبور کشتی‌ها، حفظ حدود سرزمینی و ماهیگیری -که هر همین تنهایی است- را در برابر می‌گیرد که بیشتر شامل بندها و پاراگراف‌های عمومی است. پس مواردی که پنج‌کشور روی آن تفاهم دارند در بیانیه و اعلامیه منتشر خواهد شد.

درمورد رژیم حقوقی، بحث‌های بسیاری صورت گرفته است. از تقسیم بستر و ساحل دریا گرفته تا سهم ۲۰درصدی ایران؛ ۵دلیل نرسیدن به تفاهم در کجاست؟

ما حدود ۷۰میل است که روی این مسایل مذاکره می‌کنیم. دریاچه در اختیار پنج‌کشور است و هر کشور هم در محدوده ساحلی خود بعضا منافع نفت و گاز دارد و در بخش‌هایی که قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن هم دارای دو قسمت است، به تفاهم زیربستر رسیده‌اند که از جهت ما مطلوبی نیست. اعتقاد ما این است که بر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن بحث مهمی است در جلسه سران آستاراخان وارد آن نمی‌شویم. دفترچه رژیم حقوقی که دارای بندهای مهمی است که اتفاقا نمی‌شود بر آن بحث این اجلاس نیست چرا که بعد است در جلسه سران بخواهیم به تفاهماتی برسیم. سران، درباره روح کلی رژیم حقوقی صحبت می‌کنند. این یک گردهمایی برای پنج‌کشور است که بیشتر بر اساس ثبات و امنیت و صلح و استفاده جمعی از مواهب طبیعی دریا، مواضع رسمی اعلام می‌شود. سه‌موافقت‌نامه هم آماده امضاست که این تعداد موافقت‌نامه در اجلاس‌های قبلی وجود نداشت و می‌توان گفت نمایش قوی‌تری را در این اجلاس شاهد خواهیم بود؛ تفاهم‌نامه‌ها شرکت شیلات، همکاری غیرمترقبه و آبشناسی و هواشناسی که امضا می‌شود و تعهدآور است. یکجانبه و اعلامیه میان این سه نهاد نیز نهایتا شده است که در چند روز باقیمانده در آستاراخان، نهایی و آماده قرائت خواهد شد.

بیانیه و اعلامیه در مورد چیست؟

همان‌طور که گفتم وارد جزییات و مسایل اساسی نمی‌شویم؛ قسمت‌هایی که در سطح کلی دریاچه را کنار گذاشته‌ایم و مادی خداوند، مانند محیط‌زیست، امنیت کلی دریاچه، همکاری‌های دارای خدا، عبور کشتی‌ها، حفظ حدود سرزمینی و ماهیگیری -که هر همین تنهایی است- را در برابر می‌گیرد که بیشتر شامل بندها و پاراگراف‌های عمومی است. پس مواردی که پنج‌کشور روی آن تفاهم دارند در بیانیه و اعلامیه منتشر خواهد شد.

درمورد رژیم حقوقی، بحث‌های بسیاری صورت گرفته است. از تقسیم بستر و ساحل دریا گرفته تا سهم ۲۰درصدی ایران؛ ۵دلیل نرسیدن به تفاهم در کجاست؟

ما حدود ۷۰میل است که روی این مسایل مذاکره می‌کنیم. دریاچه در اختیار پنج‌کشور است و هر کشور هم در محدوده ساحلی خود بعضا منافع نفت و گاز دارد و در بخش‌هایی که قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن هم دارای دو قسمت است، به تفاهم زیربستر رسیده‌اند که از جهت ما مطلوبی نیست. اعتقاد ما این است که بر قسمت‌های خودشان که اتفاقا آن بحث مهمی است در جلسه سران آستاراخان وارد آن نمی‌شویم. دفترچه رژیم حقوقی که دارای بندهای مهمی است که اتفاقا نمی‌شود بر آن بحث این اجلاس نیست چرا که بعد است در جلسه سران بخواهیم به تفاهماتی برسیم